

POSTAVENÍ ČESKOSLOVENSKA VE SVĚTOVÉ EKONOMICE

Jiří Novozámský - Josef Tauchman

Zjišťujeme-li postavení jakékoli země ve světové ekonomice, musíme toto postavení sledovat ve dvojnásobném smyslu, ve smyslu formálním a ve smyslu absolutním. Formální postavení je dáno společenskoekonomickou formou čili vládnoucím typem výrobních vztahů. Formální postavení socialistických zemí vůči sobě navzájem je tedy rovné, kdežto formální postavení zemí náležejících do světové soustavy kapitalismu může být nerovné, například tehdy, jde-li o vztah ekonomicky rozvinuté země s hospodářsky méně vyvinutou zemí. O nerovné formální postavení zemí jde také ve vztahu země socialistické se zemí kapitalistickou. Absolutní postavení země je dáno ekonomickou úrovní, respektive poměrem ekonomických úrovní různých zemí. Absolutní postavení země ve světové ekonomice tedy závisí na množství společenské práce (živé i zhmotnělé) vynakládané v určité společenské formě (prostá práce, soukromá práce, kapitál apod.) vložené do tvorby společenského produktu dané země, a to počítáno na jednoho obyvatele. V tomto smyslu postavení zemí ve světové soustavě kapitalismu i socialismu je většinou nerovné.

Formální i absolutní postavení Československa ve světové ekonomice závisí tedy jak na vnitřní ekonomice, tak na vnějších podmínkách, tj. podmínkách ležících, zjednodušeně řečeno, mimo ekonomickou hranici ČSSR.

Vnější podmínky ekonomického rozvoje Československa se vyvíjejí ve dvou protikladných společenských formách, ve světové soustavě kapitalismu a ve světové soustavě socialismu. Rozpor mezi socialismem a kapitalismem ve formě rozporu mezi světovými soustavami je dominujícím rozporem celkového všeobecného ekonomického pohybu soudobého světa. Vývoj a řešení tohoto antagonického rozporu zprostředkovává přítomnou jednotu světové ekonomiky.

Československo je integrální součástí světové soustavy socialismu, a to její ekonomicky rozvinutější evropské části. V důsledku toho vnější podmínky spočívající ve světové soustavě kapitalismu působí na ekonomický rozvoj ČSSR zprostředkovaně, jednak prostřednictvím světové soustavy socialismu, jednak prostřednictvím rozporu mezi světovými soustavami. Podmínky spočívající ve světové soustavě socialismu působí bezprostředně jako podmínky vlastní soustavy socialismu i jako zprostředkované podmínky pocházející ze světové soustavy kapitalismu. Obrazně řečeno, je pro Československo působení podmínek spočívajících ve světové soustavě socialismu výslednicí všech vnějších podmínek.

Formální postavení ČSSR

Ve vztahu ke světové soustavě kapitalismu a jejím integrálním součástí je formální postavení Československa nerovné ve prospěch ČSSR. Plyne to z toho, že socialismus je vývojově vyšší společenskoekonomická forma než kapitalismus. Tato nadřazenost socialismu se však v mezinárodním ekonomickém pohybu nemůže projevit pro vzájemnou vylučnou specificky kapitalistické a specificky socialistické stránky mezinárodního ekonomického vztahu. Skutečný ekonomický pohyb mezi ČSSR a součástmi světové soustavy kapitalismu se děje podle principů mezinárodního zbožího vztahu (ve všeobecném smyslu), a ne podle zvláštních principů té či oné světové soustavy.

Ekonomické procesy uvnitř světových soustav se dějí podle zvláštních zákonů platných vždy výlučně pro danou soustavu a nepřijatelných pro druhou soustavu. Obě soustavy však mají něco společného, a to mezinárodní zbožího vztah ve všeobecném smyslu, zbavený všech zvláštních forem vlastních jednotlivým soustavám. Tento vztah tvoří jednu ze stránek výrobních vztahů v obou soustavách a obě soustavy spojuje.

Obě soustavy jsou zapojeny do celosvětové dělby práce, dochází proto mezi nimi k výměně činností, výsledků práce. Protože však je svět rozdělen do dvou navzájem se vylučujících soustav, spojených pouze mezinárodním zbožním vztahem ve všeobecném smyslu, pak výměna činností mezi soustavami se musí dít podle principů odpovídajících tomuto mezinárodnímu zbožnímu vztahu, tedy za „stejných výhod“, bez diskriminace, bez jednostranných výchylek cen, jednostranných vlastnických závazků apod. To platí pro jakýkoli pohyb uskutečňující se v ekonomické sféře mezi soustavami, to znamená pro obchod, platby a úvěry i pro předávání znalostí. Jakýkoli pohyb v této sféře, který by měl například zajišťovat maximalizaci zisku na jiných principech, by byl nepřijatelný pro socialismus, a naopak jakýkoli pohyb, který by neumožňoval maximalizaci zisku alespoň v rámci těchto principů, nebyl by přijatelný pro kapitalismus. Proto se obě světové soustavy vůči sobě navzájem chovají jako rovnocenné a do popředí vystupuje absolutní postavení [zvláště jeho kvantitativní stránka] zemí náležejících do různých světových soustav.

Formální postavení Československa ve vztahu k součástem světové soustavy kapitalismu vystupuje tedy jako rovnocenné. Uvnitř této rovnosti jsou však rozdíly dané rozdíly ve formálním postavení jednotlivých součástí světové soustavy kapitalismu vůči sobě navzájem. Mezinárodní kapitalistický vztah, typický pro „vnitřní život“ světové soustavy kapitalismu, spočívá na příkrých rozdílech v ekonomické úrovni zemí a jiných společenských celků. Hrubý domácí produkt připadající na jednoho obyvatele byl v roce 1965 v rozvinutých zemích světové soustavy kapitalismu 1 650 dolarů, kdežto v málo rozvinutých zemích této soustavy tvořil pouze 142 dolarů, čili byl zhruba 11,5krát menší. Hrubý národní produkt na jednoho obyvatele v USA v roce 1965 byl více než 70krát větší než v nejhudších zemích světa, jako jsou Laos, Kambodža, Bolívie, Etiopie, Jihozápadní Afrika, Angola, Jemen, Somálsko a další.

Světová soustava kapitalismu může existovat pouze v podmínkách daných rozdíly v ekonomické úrovni zemí, které sama vytvořila a které stále reprodukuje. Proto také vnitřní rozpory této soustavy se jeví jako rozpory pocházející z rozdílu v ekonomické úrovni a jejich skutečná povaha, spočívající v kapitalistickém vztahu zdánlivě mizí. Součástí světové soustavy kapitalismu s vysokou ekonomickou úrovní tvoří metropole mezinárodního kapitálu, součástí s nízkou úrovní tvoří „periférii“ mezinárodního kapitálu. Toto rozdělení je značně hrubé, nevystihuje celou mnohotvárnost poměrů v kapitalistické soustavě, vyjadřuje však podstatu těchto poměrů, pro kterou je rozhodující postavení společenských celků v mezinárodním ekonomickém vztahu. S vědomím určitého zjednodušení můžeme říci, že málo rozvinuté země mají v mezinárodním kapitalistickém vztahu formální postavení podřazené, zatímco rozvinuté země mají formální postavení nadřazené. Z tohoto hlediska dělíme světovou soustavu kapitalismu na nerozvinutý kapitalismus a na rozvinutý kapitalismus.

Dvojitý formální postavení zemí ve světové soustavě kapitalismu nevystupuje vůči postavení součástí světové soustavy socialismu — a tedy i vůči postavení ČSSR — bezprostředně a z hlediska daného okamžiku. Vystupuje spíše z hlediska pohybu, zvláště budoucího vývoje, v souvislosti s tím, že nerozvinutý kapitalismus díky svému postavení v mezinárodním kapitalistickém vztahu tvoří zálohu socialismu ve světovém měřítku. Musí se tedy brát v úvahu především při rozboru perspektiv vývoje světa a postavení Československa v budoucím vývoji světa.

Protože Československo tvoří integrální součást světové soustavy socialismu, nemá smysl rozlišovat jeho formální postavení ve vztahu k této soustavě jako celku, ale pouze ve vztahu k ostatním integrálním součástem světové soustavy socialismu. Formální postavení Československa v mezinárodním socialistickém vztahu je rovnocenné postavení ostatních státních celků, bez ohledu na dosažený stupeň rozvinutosti socialismu uvnitř jednotlivých státních celků. V důsledku toho zde do popředí vystupuje absolutní postavení socialistických státních celků.

Problém však vyvstává v mezinárodní sféře. Plně rozvinutý mezinárodní socialistický vztah — na rozdíl od kapitalistického mezinárodního vztahu — předpokládá vyrovnanou ekonomickou úroveň zemí. Dosavadní příkré rozdíly v ekonomické úrovni socialistických zemí se projevují v nestejném stupni vývoje zemí jako ekonomických komplexů.¹⁾ Při jinak stejných podmínkách odpovídá vždy dané ekonomické úrovni země určitý stupeň vývoje země jako ekonomického komplexu. Čím nižší je pak ekonomická úroveň země, tím nižší je stupeň vývoje jejího ekonomického komplexu, a naopak. Země s relativně nízkou ekonomickou úrovní a s relativně nerozvinutým výrobním komplexem, u nichž základní podmínkou ekonomického růstu je vnitřní rozvoj tohoto komplexu, mají relativně málo úplné podmínky pro rozvoj mezinárodního socialistického vztahu.

V důsledku toho ani země s relativně vysokou ekonomickou úrovní a s rozvinutým výrobním komplexem, kterým k ekonomickému růstu nestačí pouze vnitřní rozvoj jejich komplexu a které mají podmínky pro rozvoj mezinárodního vztahu, nemohou tento vztah náležitě rozvíjet a jejich ekonomický růst, při jinak nezměněných podmínkách, na určitém stupni stagnuje.

Tento rozpor, který je vlastní mezinárodnímu socialistickému vztahu, může být řešen jen na základě postupného vyrovnávání ekonomické úrovně zemí její všeobecnou maximalizací, tedy prudkým všeobecným rozvojem výrobních sil a mezinárodní dělby práce. Uvedený rozpor je vlastně nesoulad formálního a absolutního postavení zemí v mezinárodním socialistickém ekonomickém vztahu. Ve formálním smyslu je postavení socialistických zemí vůči sobě navzájem rovnocenné, v absolutním smyslu je jejich postavení nerovné, protože mají rozdílnou ekonomickou úroveň. Proces vyrovnávání ekonomické úrovně socialistických zemí tak vlastně znamená odstraňování nesouladu formálního a absolutního postavení těchto zemí vůči sobě navzájem a naplňování vlastního obsahu mezinárodního socialistického vztahu. Protože jde o rozpor spočívající v mezinárodní sféře, leží také jako konečné řešení v mezinárodní sféře.

Absolutní postavení ČSSR

Při určení vnějších podmínek ekonomického rozvoje Československa jak ve vztahu ke kapitalismu, tak ve vztahu k socialismu vystupuje do popředí absolutní postavení Československa. Pro zjištění absolutního postavení země ve světové ekonomice je rozhodující vyjádřit ekonomickou úroveň dané země a srovnat ji s ekonomickou úrovní jiných zemí či společenských celků. Kvantitativně se ekonomická úroveň vyjadřuje agregátními ukazateli typu společenský produkt a národní důchod, a to vždy počítáno na jednoho obyvatele. Konstrukce takovýchto ukazatelů mezinárodně srovnatelných, zvláště za velké mezinárodní komplexy, je neobyčejně složitá a doposud musíme pracovat s hrubými odhady a často i s „náhražkami“.

Chceme-li porovnat ekonomickou úroveň obou světových soustav, máme prozatím k dispozici pouze ukazatel hrubé průmyslové výroby. Odhaduje se, že průmyslová výroba na jednoho obyvatele ve světové soustavě socialismu byla v roce 1965 o necelou jednu desetinu vyšší než ve světové soustavě kapitalismu. Tento ukazatel však zahrnuje pouze část společenské výroby a celkovou ekonomickou úroveň, jak dále ukážeme, může dokonce zkreslovat. Mnohem výstižnějším ukazatelem, dokonaleji vyjadřujícím ekonomickou úroveň,

¹⁾ Ekonomický komplex zde pojímáme jako společenský organismus (celek) vystupující ve světové ekonomice jako ekonomický subjekt, který má vždy k dispozici určité přírodní a ekonomické podmínky výroby, které nemůže volně využívat žádný jiný celek. To znamená, že tento celek se vyznačuje relativní výrobní uzavřeností (otevřeností) a relativní ekonomickou samostatností.

Je hrubý národní produkt, používaný například ve statistických materiálech OSN. Srovnání světových soustav podle tohoto ukazatele zatím nebylo provedeno. Podle nepřímých údajů však odhadujeme, že ekonomická úroveň ve světové soustavě socialismu vyjádřená tímto ukazatelem na jednoho obyvatele je dosud nižší než ve světové soustavě kapitalismu.

Uvnitř světových ekonomických soustav jsou rozdíly v ekonomické úrovni integrálních součástí těchto soustav přímo propastné. Na rozdílnou ekonomickou úroveň zemí světové soustavy kapitalismu jsme již poukázali. Také ve světové soustavě socialismu, přes určité zmenšení rozdílů v dosavadním vývoji, existují výrazné rozdíly v ekonomické úrovni zemí. Národní důchod na jednoho obyvatele je v NDR zhruba o jednu desetinu vyšší než v Československu. Maďarsko, Polsko a Sovětský svaz mají přibližně o čtvrtinu až třetinu nižší národní důchod na jednoho obyvatele než Československo, v Bulharsku a Rumunsku je proti Československu tento ukazatel nižší asi o polovinu. Mongolsko má průmyslovou výrobu na jednoho obyvatele zhruba pětikrát nižší než Sovětský svaz. Velmi zhruba lze odhadnout, že hrubý národní produkt na jednoho obyvatele v Číně je desetkrát nižší než v NDR.

Obraz o absolutním postavení Československa ve vztahu k různým součástem světových soustav si lze vytvořit z údajů v tabulce:

Srovnání hrubého národního produktu na jednoho obyvatele v roce 1965

ČSSR = 100

100	ČSSR
84	RVHP (bez Albánie a Mongolska)
11	ČLR
174	země rozvinutého kapitalismu
149	EHS
372	USA
15	země nerozvinutého kapitalismu

Pramen: Propočty Výzkumného ústavu národohospodářského plánování v Praze na základě statistik OSN a národních statistik.

Přesto, že údaje uvedené v tabulce jsou velice hrubými odhady, můžeme podle nich porovnávat ekonomickou úroveň Československa v kvantitativním smyslu, vyjádřenou ukazatelem hrubého národního produktu. Ekonomická úroveň ČSSR je vyšší než úroveň obou světových soustav braných jako celky. K ekonomické úrovni světové soustavy kapitalismu se má ekonomická úroveň ČSSR jako 100 : 60. Poměr úrovně ČSSR k úrovni světové soustavy socialismu asi jako 100 : 45. Ekonomická úroveň ČSSR je o šestinu vyšší než úroveň komplexu RVHP, 6krát vyšší než úroveň ekonomicky méně rozvinutých socialistických zemí a 9krát vyšší než úroveň Čínské lidové republiky.

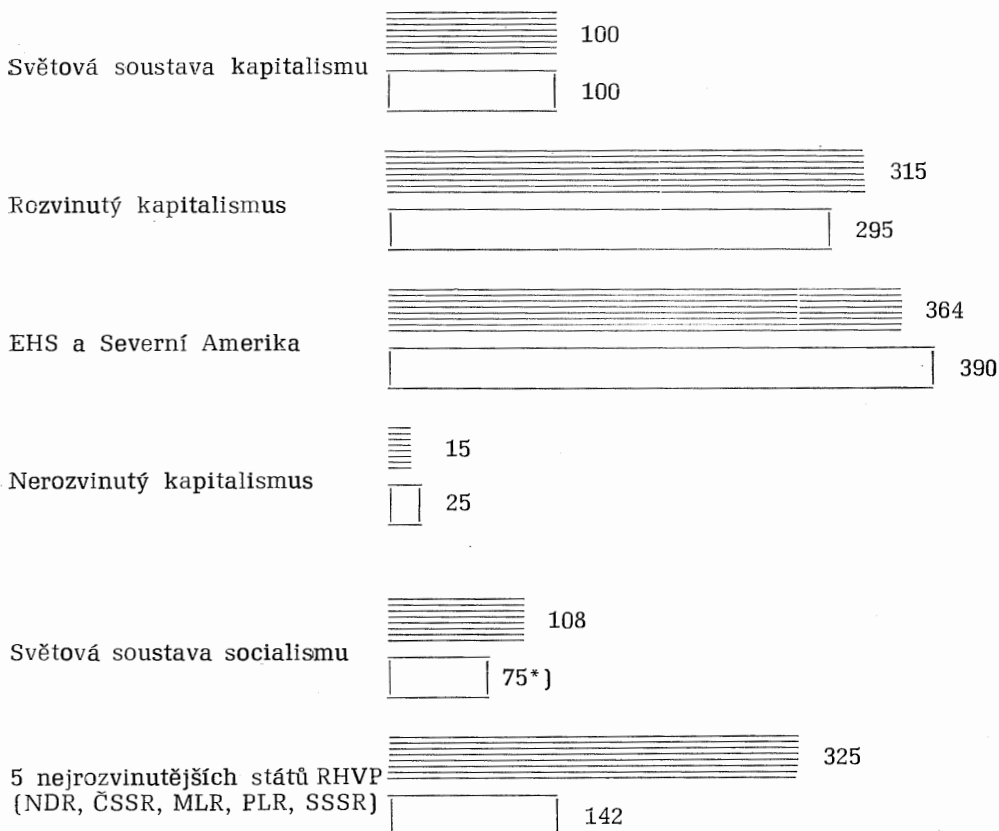
Ve srovnání se zeměmi rozvinutého kapitalismu je ekonomická úroveň Československa o více než dvě pětiny nižší, ve srovnání s komplexem EHS o tři-

tinu nižší a téměř o tři čtvrtiny nižší než úroveň USA. Přitom je úroveň ČSSR téměř 7krát vyšší než úroveň zemí nerozvinutého kapitalismu. Uvedené údaje jsou velmi přibližné, zde však nejde o přesné kvantitativní vymezení, nejen proto, že v našem případě možná, a to i mnohaprocentní zkreslení jsou pro určení absolutního postavení bezvýznamná, ale zejména proto, že další bližší určení absolutního postavení závisí zvláště na struktuře výrobního komplexu dané země.

Uvedli jsme již, že ve světové ekonomice platí všeobecné pravidlo, že za jinak stejných podmínek odpovídá ekonomické úrovni příslušný stupeň rozvoje ekonomického komplexu. Z toho plyne, že především struktury výroby a zahraničního obchodu by měly odpovídat veličinám ekonomické úrovně. Všimněme si z tohoto hlediska nejdříve porovnání průmyslové výroby a hrubého národního produktu na jednoho obyvatele v obou světových soustavách.

Porovnání průmyslové výroby a hrubého národního produktu na jednoho obyvatele v roce 1965

Světová soustava kapitalismu = 100

ČSSR

168

průmyslová výroba

hrubý národní produkt

Pramen: Propočty Výzkumého ústavu národohospodářského plánování v Praze na základě statistik OSN.

*) Velmi hrubý nepřímý odhad.

Ukazatel hrubého národního produktu zahrnuje kromě průmyslu ještě zemědělství a tak zvané služby, do nichž patří všechny služby ve výrobní a některé v nevyrobní sféře. Srovnáme-li ukazatel průmyslové výroby s ukazatelem hrubého národního produktu, lze si udělat obraz o ekonomické makrostruktúře uváděných celků. Z údajů uvedených v tabulce je zřejmé, že ve světové soustavě kapitalismu ve srovnání s jejím průměrem index průmyslové výroby jednotlivých komplexů zhruba odpovídá indexu jejich hrubého národního produktu. Ve světové soustavě socialismu je však index průmyslové výroby vyšší než index hrubého národního produktu a tento rozdíl ve prospěch průmyslové výroby prudce vzrůstá s ekonomickou úrovní.

Za základ srovnání jsme zvolili indexy za světovou soustavu kapitalismu jako celek. Nesrovnáváme tedy se součástmi rozvinutého kapitalismu, například s EHS, které díky svému nadřazenému postavení vyvíjejí své komplexy na úkor zemí nerozvinutého kapitalismu. Vzniká zde otázka, čím lze objasnit několikanásobné rozdíly mezi indexem průmyslové výroby a indexem hrubého národního produktu u nejrozvinutějších socialistických zemí, a tedy i u Československa. Velké rozdíly v indexech nemohou vyplývat z nepřesností v odhadech, i když tyto nepřesnosti jsou pravděpodobně značné. Uvedené rozdíly nemohou být způsobeny přírodními podmínkami, tato možnost u tak velkých komplexů, jako jsou uvedené státy RVHP včetně Sovětského svazu, nepřichází v úvahu, protože i u tak malých komplexů, jako je Československo, se rozdílné přírodní podmínky promítají spíše do mikrostruktury výroby. Zbývá nám tedy jediné objasnění: v desavadním ekonomickém rozvoji ve výrobním komplexu evropských socialistických států s relativně vysokou ekonomickou úrovní včetně Československa zaujal (ve vztahu k dosažené ekonomické úrovni) neúměrně velké místo průmysl, zatímco ostatní složky výroby a nevyrobní sféra zůstaly nerozvinuté. To nemůže nevytvářet neúměrně vysokou náročnost na suroviny pro průmysl, relativní nedostatek surovin včetně zemědělských a relativně vysokou pračnost výroby. Jinými slovy, struktura výroby je rozvinuta v neprospěch tak zvané finální výroby, se všemi důsledky, které to má pro společenskou produktivitu a životní úroveň.²⁾

²⁾ Důsledky, o kterých zde píšeme, jsou v tomto článku vyvozeny pouze logicky z uvedených globálních údajů. K obdobným výsledkům však dospěly podrobné empirické rozbory vnitřní ekonomiky ČSSR provedené ve Výzkumném ústavu národohospodářského plánování, Státní plánovací komisi a v Ekonomickém ústavu ČSAV.

Z uvedeného vyplývá, že vnitřní struktura výrobního komplexu rozvinutých zemí RVHP včetně Československa neodpovídá jejich dosažené ekonomické úrovni, vyjádřené celkovou veličinou. Absolutní postavení těchto komplexů v mezinárodním ekonomickém vztahu je v důsledku toho horší, než jaké vyplývá z porovnání indexů hrubého národního produktu, a daleko horší, než jaké vyplývá z porovnání indexů průmyslové výroby. Zde také vidíme, kdy ukazatel průmyslové výroby — dosud všeobecně či převážně používaný k vyjádření ekonomické úrovně — přímo zkresluje skutečnou ekonomickou úroveň, jak jsme se o tom již dříve zmínili. Přestože na tyto okolnosti bylo již v odborné literatuře poukázáno,³⁾ používá se ukazatele průmyslové výroby bez ohledu na to, že ekonomickou úroveň na nízkých stupních průmyslového rozvoje sice charakterizuje, avšak jeho význam v určení ekonomické úrovně klesá na vysokých stupních v souvislosti s prudkým vzrůstem váhy tak zvaného terciárního sektoru. Použití ukazatele průmyslové výroby na nepravém místě a v nevhodné souvislosti nejen zkresluje skutečnost, ale mnohdy se také stává apologií.

K objasnění postavení komplexu navenek, do mezinárodní sféry, by bylo nutné provést složitě rozbory obchodní a platební bilance. To však nelze v rámci této statě provést, omezíme se proto na porovnání značně prostého projevu, a to zbožové struktury zahraničního obchodu ve vztahu ke komplexu RVHP a ve vztahu ke světové soustavě kapitalismu.

*Struktura zahraničního obchodu zemí RVHP v roce 1965
(v procentech)*

Skupina	Export		Import	
	do zemí RVHP	do zemí kapitalistické soustavy	ze zemí RVHP	ze zemí kapitalistické soustavy
1. Potraviny (včetně surovin)	9	18	9	24
2. Suroviny a paliva	34	42	34,5	38,5
3. Chemické výrobky	4,5	5	4,5	12,5
4. Stroje a zařízení	37	17	38,5	20,5
5. Ostatní výrobky	15,5	18	13,5	4,5

Pramen: Zaokrouhlené odhady propočtené ve Výzkumném ústavu národohospodářského plánování v Praze na základě předběžných národních statistických údajů.

³⁾ V ČSSR například J. Flek, L. Kružík, B. Levčík, *Ekonomické soutěžení mezi kapitalismem a socialismem*, SNPL, 1961.

Struktura zahraničního obchodu ČSSR v roce 1965
(v procentech)

Skupina	Export		Import	
	do zemí RVHP	do zemí kapitalistické soustavy	ze zemí RVHP	ze zemí kapitalistické soustavy
1. Potraviny (včetně surovin)	1,5	11,5	12,5	20
2. Suroviny a paliva	23	30,5	39,5	43,5
3. Chemické výrobky	3,5	4	5,5	14
4. Stroje a zařízení	56,5	28	35,5	18,5
5. Ostatní výrobky	15,5	26	7	4

Pramen: Zaokrouhlené odhady propočtené ve Výzkumném ústavu národohospodářského plánování v Praze na základě předběžných statistických údajů.

Stejně jako při srovnání průmyslové výroby a hrubého národního produktu provedeme porovnání se světovou soustavou kapitalismu jako celkem. To proto, abychom vyloučili rozdíly plynoucí z postavení společenských celků v mezinárodním ekonomickém vztahu.

Struktura exportu ve světové soustavě kapitalismu v roce 1965

Skupina	Podíly v procentech
1. Potraviny (včetně surovin)	19
2. Suroviny a paliva	24
3. Chemické výrobky	7
4. Stroje a zařízení	24
5. Ostatní výrobky	26

Pramen: Zaokrouhlený předběžný odhad propočtený ve Výzkumném ústavu národohospodářského plánování v Praze na základě statistik OSN.

Analogicky, jako je tomu ve struktuře výroby, i zde se projevuje, že od určitého bodu úměrně růstu ekonomické úrovně se v mezinárodním obchodě zmenšuje podíl surovinových skupin a vzrůstá podíl skupin vysoce průmyslově zpracovaných výrobků, zejména strojírenských a chemických. Jestliže tedy země RVHP mají, měřeno hrubým národním produktem, vyšší ekonomickou úroveň, než je průměr světové soustavy kapitalismu, pak by také měly mít v tomto smyslu rozvinutější strukturu zahraničního obchodu. Skutečnost však je jiná. Surovinové a potravinové skupiny se na mezinárodním obchodu uvnitř

RVHP podílejí dvěma pětinami a na obchodu RVHP se zeměmi kapitalistické soustavy dokonce třemi pětinami. Obdobnou strukturu obchodu se zeměmi kapitalistické soustavy a v dovozu ze zemí RVHP má i Československo, které však má lepší strukturu exportu do zemí RVHP.

Souhrnně můžeme říci, že v zahraničním obchodu zemí RVHP se kromě určitého stupně a tvaru uzavřenosti vůči světovému kapitalistickému trhu projevuje navenek totéž, co jsme pozorovali „uvnitř“ ekonomického komplexu, totiž nesoulad celého výrobního komplexu s ekonomickými a přírodními podmínkami. Postavení zemí RVHP v mezinárodním ekonomickém vztahu se tímto nesouladem zhoršuje. Zvláštnost Československa spočívá v tom, že ve struktuře zahraničního obchodu ČSSR, zvláště ve struktuře vývozu, se projevuje lepší absolutní postavení ČSSR v komplexu RVHP, jeho vyšší ekonomická úroveň ve srovnání s průměrem ostatních zemí RVHP.

Závěrem můžeme říci, že postavení Československa ve světové ekonomice vystupuje bezprostředně jako absolutní postavení jeho ekonomického komplexu a že toto absolutní postavení je charakterizováno nejen veličinou ekonomické úrovně, ale také rozporem mezi stupněm rozvinutosti a tvarem výrobního komplexu a touto veličinou, čímž se postavení ČSSR zhoršuje. Z hlediska tak zvaných vnějších podmínek ekonomického rozvoje je postavení komplexu ČSSR v mezinárodních ekonomických vztazích charakterizováno těmito rysy:

- Československo tvoří integrální součást světové soustavy socialismu, která jako celek má dosud horší absolutní postavení než světová soustava kapitalismu jako celek a zejména než rozvinutý kapitalismus, má však výrazně lepší postavení než nerozvinutý kapitalismus;
- uvnitř světové soustavy socialismu tvoří Československo integrální součást komplexu RVHP, který má horší absolutní postavení než komplex EHS a komplex Severní Ameriky, má však lepší absolutní postavení než ostatní komplexy ve světové soustavě socialismu;
- uvnitř komplexu RVHP má Československo lepší absolutní postavení než průměr zemí RVHP;
- ve vztahu k národním komplexům ve světové soustavě kapitalismu má ČSSR horší absolutní postavení než většina zemí EHS, než rozhodující země ESVO a než země Severní Ameriky (z toho největší rozdíl je proti USA a Švédsku) a má lepší postavení než ostatní země.

Pochopitelně nejsou naše údaje a soudy konečné. Rozhodně však — jak se domníváme — svědčí o tom, že problematika postavení ve světové ekonomice, zde jen zběžně načrtnutá, má svoje místo v úvahách o ekonomickém rozvoji ČSSR, a to místo nikoli bezvýznamné.